

BALKAN SAVAŞLARI'NIN TÜRK HİKÂYESİNE YANSIMASI

Prof. Dr. Abide DOĞAN*
Arş. Gör. Nurtaç ERGÜN**

ÖZ:1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetinin yok olmaya başladığı önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1912-1913 Balkan Savaşları ile de Rumeli Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Balkan Türkleri (savaş öncesinde, savaş esnasında ve savaş sonrasında) bu süreçte türlü zulümlere maruz kalmış, vatan toprağının kaybedilmesi ile sürgüne mahkûm edilmiştir. Edebiyatımıza bakıldığında pek çok savaşın olduğu gibi Balkan Savaşı'nın da eserlere yansıdığı, belli bir dönem içinde bu konunun sıkça işlendiği görülür. Bu çalışmanın amacı, Balkan Savaşı'nın hikâyelerdeki aksini tematik bir çalışma öncülüğünde tespit etmektir. Çalışmanın sınırı yalnızca tür bağlamında olup eserlerin yazılış tarihi konusunda bir sınırlandırma yoluna gidilmemiş; savaş yıllarında yazılmış hikâyelerin yanında daha sonraki yıllarda da bu konu dâhilinde yazılmış hikâyeler çalışma kapsamına alınmıştır. İncelemede hikâyeler, içerdikleri konuya göre belli başlıklar altında tasnif edilmiştir. Balkan devletlerinin Müslüman köylere baskını ve yaptıkları mezalim, Balkanlardaki gayri Müslim halkın Osmanlı'ya ve Osmanlı askerine karşı kin dolu tavrı, Anadolu halkının savaşa gidişi, yurdu için mücadele edenlerin aksine vatana ihanet eden kişiler, savaş sonrası yaşanan zorunlu göç, geride bırakılan ya da kaybedilen aile fertleri, intikam duygusu gibi meseleler üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. Eserlerdeki konu çeşitliliğinin tespitinin sonucunda devrin bir edebi türe hangi yönleriyle yansıdığı açığa çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşı, Türk hikâyesi, göç.

* Hacettepe Üni. Edebiyat Fak. abide@hacettepe.edu.tr

** Hacettepe Üni. Edebiyat Fak. nurtac@hacettepe.edu.tr

The Reflection of Balkan Wars to the Turkish Story

ABSTRACT: Ottoman-Russian War between 1877-1878, the Ottoman Empire's domination in the Balkans begin to fade away, was a major turning point. Ottomans' losing Balkan Wars between 1912-1913 let them lost their ascendancy in Rumelia. Balkan Turks (before the war, during the war and after the war) exposed all kinds of cruelty in this process; with the loss of land, they were condemned to exile. Our literature was affected by the Balkan Wars as well as the other wars, within a certain period, this issue is handled frequently. The purpose of this study is to determine the thematic reflection of the Balkan Wars. The number of the stories are quite much and various writers wrote them. In this thematic review, stories have been classified under the certain titles in terms of their subject. The raids in the Muslim villages by the Balkan states, the Non-Muslim population in the Balkans against the Ottoman Empire and the Ottoman troops, Anatolian's taking part in the war, traitors instead of the people who fight for their land, forced migration in the post-war, family members who left behind or passed away, a sense of vengeance issues are assessed under three main headings. Because of finding of the diversity of the subject, under which aspects of period is reflected in a literary genre, has emerged.

KeyWords: The Balkan War, Turkishstory, migration.

GİRİŞ

1912-1913 Balkan Savaşı, tarihimizdeki önemli dönüm noktalarından biridir. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda başlayan yıkılma döneminin sonlarına yaklaştığının en büyük göstergesi olmuştur. İlerleyen zamanla çağın gereklerine, değişen dünya düzenine ayak uydurmamış olan Osmanlı Devleti yayıldığı bazı topraklarda hükümünü kaybetme aşamasına gelmiştir. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile ortaya konulan değişikliklerden dolayı görülen rahatlıktan en çok Hıristiyanlar faydalanmıştır. Rusya'nın ve batılı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasının sonuçları Balkanlarda kendini gösterir. Burada amaç Müslüman Türklerin Balkanlardaki hâkimiyetine son vermek ve onları bu topraklardan uzaklaştırmaktır. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, Rusya'nın Balkan topraklarındaki emellerine ulaşma çabası olarak değerlendirilebilir. 93 Harbi olarak da bilinen bu savaş ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyeti sarsılmaya başlar. 1908 yılında bağımsızlığını kazanan Bulgarların ardından, bir süre sonra Makedonya Bulgaristan'ın sınırları içine dâhil olur, Sırbistan bağımsızlığını ilan eder, Balkanlar'daki Slav ırkı ise Rusya'nın yardımıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun karşısında birleşir.

Balkan Savaşı'ndan önce oluşan bu ortam savaş için ön hazırlık mahiyetindedir. Arnavutluk isyan başlatır ve Karadağ Prensi Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eder. Osmanlı Devleti ise bu sırada Trablusgarp'ta İtalya ile çarpışmaktadır. Rumeli orduları Balkanlarda bulunmamaktadır. 8 Ekim 1912'de başlayan Balkan Savaşı, 30 Mayıs 1913'de sona erer. Terhis edilen Rumeli ordusunun toplanmasının zaman alması bu savaşın kaybedilmesinde büyük bir etken olmuştur. Bunun yanı sıra beklenmedik bu manevra karşısında bir savaş planının olmayışı da talihsizliğe eklenecek bir diğer sebeptir. Londra Konferansı devam ederken barış görüşmelerinin kesilmesi ve Babiali baskınının gerçekleşmesi ile savaş yeniden başlar. Baskında Kamil Paşa hükümeti devrilmiş ve Mahmut Şevket Paşa sadrazam olmuştur. Savaşın tekrar başlaması ile Yunanistan Girit'i ve Güney Makedonya'yı; Sırbistan Orta ve Kuzey Makedonya'yı; Bulgaristan ise Dedeağaç ve Kavala ile tüm Trakya'yı alır. Bu sırada Yunanlılar Yanya'yı, Bulgarlar da Edirne'yi işgal etmiştir.

II Balkan Savaşı'nın başlaması Balkan topraklarının bir türlü paylaşılmasını sebebiyledir. Balkan devletleri ve diğer büyük devletler paylaşımında ortak nokta bulamaz ve 29-30 Haziran gecesi Bulgar orduları Makedonya'daki Sırp ve Yunan ordularına savaş açar. Yunan, Bulgar ve Sırp arasında bu çatışmadan faydalanan Osmanlı Devleti 20 Temmuz 1913'te Edirne'yi alır. Bulgaristan ile İstanbul Antlaşması imzalanır ve Edirne, Kırklareli ve Dimetoka Osmanlı Devleti sınırları içinde kalır.

Edebi eserlerde tarihi olayların işlenmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Yaşanan devre tanıklık etmiş olan edebi eserin, estetik yönünün yanında bir de geçmişi ölümsüzleştirme ve insanların belleğinde kalıcılık yaratma özelliği vardır. Balkan Savaşı da edebi eserlere konu olmuştur. Hikâye türünün yanı sıra roman, tiyatro ve şiir gibi diğer edebi türler aracılığıyla da Balkan Savaşı'nın edebiyatımızda geniş bir yer tuttuğu söylenebilir. Bu konuyla ilgili daha önce yapılmış önemli çalışmalar vardır. Çalışmaların biri Balkan Savaşı'nın basında ve edebiyattaki varlığı üzerinde dururken; diğer ikisinde ise Balkanlar ile ilgili olmak üzere belli bir yazarın eserleri ele alınmıştır.¹

Balkan Savaşı'nın, hem savaş zamanı hem de savaş sonrasında yazılan hikâyelerde fazlaca yer aldığı görülür.² Bu hikâyeler, tematik açıdan incelendiğinde içerisinde alt başlıkları da barındıran üç ana başlık altında değerlendirilebilir. Bunlardan ilki savaşın cephedeki durumu, ikincisi

¹ Çağın 1998; Çetişli, 1990; Duman2005.

² İncelenen hikâyelerin tam künyesi için bkz. Ceyhan 2006; Duman 2005.

cephede gerisinde kalan halkın durumu, üçüncüsü ise Yunanların ve Bulgarların gözünden Türklerdir.

Savaşın Cephedeki Durumu

Cephede gösterilen kahramanlıklar: Balkan Savaşı'nın konu edildiği hikâyelerde cephedeki askerlerin anlatımı önemli bir yer tutar. Cepheye giden askerlerin vatanperverliği, mertliği, cesareti bu savaşta düşmana karşı verilen mücadelenin değerini gözler önüne serer. Gencinden yaşlısına, öğretmeninden uşağına herkes vatanın müdafaası için cepheye koşar. Bu kahramanlardan kimisi şehitlik mertebesine yükselir, kimisi gazi olma onuruna erişir.

Ercüment Ekrem'in *İstanbul Uşağı* isimli hikâyesinde Ahmet, yetersiz koşullarda büyümüş, zayıf bünyeli birisi olmasına rağmen vatanı için cepheye koşar. Kendisini kanıtlar, kahramanca dövüşür ve gazi olur; fakat bu durum onu yıldırılmaz, cepheye tekrar dönmek ister.

Ahmet Hidayet'in kaleme aldığı *Necmi'nin Ölümü*'nde de cepheye ertesi gün harp meydanına çıkacak askerler yer alır. Adeta veda mahiyetinde olan bir mektup alır Necmi annesinden. Ertesi gün meydana düşmanla karşılaşan askerlerin içinde Necmi de vardır. Vatanperver Türk evladının savaş meydanında bulunup savaşma arzusu, kahramanca çarpışması Necmi aracılığıyla okuyucuya aktarılır. Necmi kasığından ve kolundan yaralandığı halde düşmanın arkasından gitmekten geri durmaz. Düşman silahından aldığı son kurşun onu öldürür.

Mehmet Ali'nin *Osman'ım* isimli hikâyesinde vatanperver bir kişi olarak Osman'ın Balkan Savaşı'na katılma isteği ve hayattaki tek dayanağı olan annesini bu uğurda ikna etmeye çalışması dikkate değer:

“Anneciğim, sen benim için elbette mukaddestin, fakat vatanım, vatanıma karşı olan vazifem daha mukaddestir. Seni Allaha emanet eder, vazifemi ifa için giderim.(...) Mukaddest vücud, sen beni niçin büyütüp besledin? Vatan için değil mi? O halde niçin ağlıyorsun? Niçin beni de ağlatıyorsun? Hayır, sen ağlama... Bilakis memnun ol. Vatanını müdafaa için çalışacak bir erkek yetiştirdiğin için mesut ol... Düşün ki sağ olarak avdet edersem bir gazi anası olacaksın... Eğer şehit olursam...”(Ceyhan 2006:177).

Cepheye giden Osman bir süre sonra Kırkkilise'de ağır olarak yaralanır ve Hilal-i Ahmer hastanesine kaldırılır. Annesi Osman'ın yaralı vücudunun başında beklerken Osman şehit olur.

M(im) Ekrem imzalı *Bir Sual, Bir Ukde* isimli hikâyede ise, okul sıralarından iki arkadaş Cevdet ve İsmet, vatan uğruna, hiç düşünmeden, bir kez bile tereddüt etmeden Balkan Savaşı'nın başlaması ile cepheye koşar.

M(im) K(ef) imzalı *Yusuf'un İntikamı* isimli hikâyede annesi hariç ailesinin tamamını Bulgarların katlettiği Yusuf bir süre sonra gönüllü olarak orduya katılır ve askerler düşmanın peşinden ilerlerken Yusuf'un köyü Mandirosa'ya gelir. Yusuf, burada ailesini katleden Bulgar'ı görür ve onu öldürür. Bu kahramanlık ona gurur verir; böylece ailesinin intikamını almış olur.

Gazi Giray imzalı *Mülazım Süleyman Ağa* isimli hikâyede cesareti, kahramanlığı, disiplini ile tanınan Süleyman Ağa, ön saflarda korkusuzca düşmanla çarpışması sırasında vücuduna isabet eden bir şarapnel parçası ile şehit olur. Onun büyüklüğünü, değerini teslim etmek isteyen asker Ali, onu elleriyle kazdığı mezara gömer.

Bir komutanın savaş sırasında gösterdiği üstün çaba Sabiha'nın *Medeniyeti Vahşete Esir Etmem* isimli hikâyesinde de yer alır. Edirne'nin Bulgar işgaline uğrayışı ve tekrar kurtuluşunu konu alan bu hikâyede Edirne'nin işgali öncesi, ecdad yadigârlarını düşmana teslim etmemek için gösterilen çaba anlatılır. Şükrü Paşa'nın düşmana karşı gösterdiği direnç gözler önüne serilir. Bulgar komutanlarının "*İleri Türk kanı içmeye*" diyerek bağırması ile Şükrü Paşa'nın Edirne'yi düşman eline teslim etmeden önce yaktırmaya çabalaması arasındaki fark "*Birisi asaletle ölmek, diğeri denaetiyle yaşamak için çabalıyordu*" sözüyle ortaya konur.

Aka Gündüz'ün *Abdülmelik* adlı hikâyesinde Abdülmelik, cephede kahramanca düşmana meydan okuyan bir askerdir. Vücuduna isabet eden onca kurşuna, kasatura darbelerine rağmen mucizevî bir şekilde hayatta kalmayı başarır.

Aka Gündüz'ün bir başka hikâyesi *Piç*'in devamı niteliğinde olan *Hakikatin Hikâyesi*'nde Pala Bıyık Ali Efendi'nin sanıldığı gibi cepheden kaçmadığı; aksine üstün başarılar gösteren mert, cesur bir asker olduğu gerçeği anlatılır. Türk askerinin cesareti ve yiğitliği Pala Bıyık Ali'nin davranışı ile somutlaştırılma yoluna gidilmiştir. Ali, düşmanın cephaneliğini havaya uçurmak için ölümü göze alır ve cephaneliği havaya uçurur. İsteği ise bu kahramanlıktan babasının haberdar olmasıdır. Komutan, oğlunu ruhen piç sayan babaya, oğlunun kahramanlığını anlatan bir mektup yazmıştır.

Sulhün Ağzı'nda da Aka Gündüz, savaşın cephedeki yüzünü anlatır. Cepheye teftişe çıkmış askerler biran önce düşmanla çarpışmak için can atmaktadır. Sulhün manası bu noktada mülazım tarafından tasvir edilir: “*Sulh bir uçurum, sulh bir çukur, sulh iki defa kara, bin defa karanlık bir ağız bir gayya anlıyor musun? Sulh, sulh, sulh... Gazeteler, insanlar, hep, her şey bunu söylüyor, onun ağzını kullanıyor*” (Ceyhan 2006:108).

Sulh, muhakkak mücadele edilmesi gereken bir durumda, mücadeleden vazgeçip, olanları ve olacakları kabullenmedir askerlerin gözünde. Mutlaka savaşılmalı, mücadele edilmelidir. Sulh yaşanan koşullarda iyilik değil kötülük getirecektir zulüm gören insanlara.

Mülazım ile bu konu üzerinde konuşan onbaşı da, sulhü bir kuyuya benzeterek muhakkak bu kuyunun ağzının kapatılması gerektiği düşüncelerinden hareketle düşmanla çatışmaya girerek bir Bulgar'ı öldürür ve kuyunun içine atar. Kendisi de, yani yaralanan onbaşı, bir süre sonra şehit olur. Vasiyeti ise vücuduna saplanan kurşunun vücudundan çıkarılıp eritilmesi ve eğer kuyunun ağzı açık kalmışsa, kuyunun yani sulhun ağzının bununla kapatılmasıdır.

Cepheden kaçanlar ve vatana ihanet edenler: Hikâyelerde çoğunlukla yer alan vatanperverliğin yanı sıra cepheden kaçma ve vatana ihanet az da olsa işlenen bir başka durumdur.

Aka Gündüz tarafından kaleme alınan *Tarih İçin Bir Hikâye*'de cepheye gitmeyen dağlarda eşkıyalık yapmayı tercih eden hainler yer alır: “*Eşkya ateşi diyorum. Hâlâ dilim varmak istemiyor. Nasıl varsın? Bu ateş edenler dün kutasını terk eden o civar halkından başkaları değildi. Yanındaki askerciklerden birkaçını devirip silahını, cephanesini almak istiyorlardı*”(Ceyhan 2006:123).

Cepheye yaşanan bozgun üzerine üç asker ailesinin beş altı askerle birlikte başka bir yere sevki sırasında da bu kabile dağdaki Müslümanların saldırısına uğrar. Bu saldırıdan tek kurtulan kişi olan yüzbaşının eşi yolda başka askerler tarafından bulunur ve sağlam bir yere götürülmesi için yoldan geçen bir arabacıya emanet edilir. Arabadakiler tarafından bu kadın ve yanındaki asker öldürülmüş, kadının takıları, çorapları ve iskarpinleri alınmıştır.

Kadının bulunduğu yerde ise küçük bir kâğıda yazılı Şaban Yunus adına düzenlenmiş bir redif vardır. Arabadakilerden birine ait olan, aslında bu kişinin cepheye gitmesi gerektiğini gösteren bu kağıt, cepheye gitmeyip dağlarda dolaşan, cepheden kaçan birinin varlığını gösterir. Felaket, cepheden kaçan bir müslümandan gelmiştir. Şaban Yunus, cepheye

gidip düşmanla savaşmak yerine, cepheden kaçmayı, vatanına ihanet etmeyi seçmiş kişilerdendir. Bu insanlar düşmandan ayrı tutulamaz; çünkü onlar gibi zulüm etme, eşkıyalık yapma yolunu seçmişlerdir. En önemlisi de vatani müdafaadan kaçmışlardır.

Cepheye düşmanla savaşmak, düşmana haddini bildirmek üzere oğlunu göndermiş iki baba da oğullarının ihanet haberi karşısında mahvoldu. Aka Gündüz'ün *Piç*, Ahmet Hidayet'in *Baba-Oğul* isimli hikâyelerinde ele aldıkları konu ortaktır.

Piç isimli hikâyede, savaştan gelen yaralılarla konuşan adam, cepheye gönderdiği oğlu ile ilgili anlatılanları duyunca üzüntüye boğulur. Oğul Pala Bıyık Ali Efendi mert, cesur biri olarak askerler arasında şöhret salmış olmasına rağmen, tam da düşman kuvvetlerine saldırıda bulunacakken ters istikamete doğru kaçmaya başlamış ve askerler arasındaki birliği bozmuştur. Komutanın kâfir diyerek ona iki el ateş ettiği; fakat onu öldürmeyip omzundan yaralandığını duyan baba utancından kahvoldu:

“Geniş omuzların, ah! Kaybolmuş toprakların sıkleti altında kalsın!

Eyvah! Şimdi sana kaçak, bana kaçak babası diyecekler ha? Ben artık ne hastanelere gidebilirim, ne âlemin yüzüne çıkabilirim. Beni dağlı, Sırp, Moskof kahretmediği halde, sen, kâfir evlat! Sen perişan ettin!” (Ceyhan 2006:103).

Pala Bıyık Ali'nin cepheden kaçtığı sözlerinin yayılmasına sebep ise bambaşka bir durumdur. Düşman askerlerinden biri kılık değiştirip kendini Ali gibi göstermiş ve diğer Türk askerlerini cepheyi terk etmeleri yönünde galeyana getirmeyi amaçlamıştır. *Hakikatin Hikâyesi* isimli hikâyede olayın gerçek yüzü açığa çıkar. Yazarın amacı, vatana ihanetin ne denli kötü olduğunu, cepheye asker gönderenlerin bu durumda kalınca utançlarından mahvoldüğünü göstermektir. Bu hikâyelere yansıyan en büyük duygu vatana karşı duyulan derin sevgi ve sorumluluktur. Cepheye her asker koşu koşu gider; cepheye herkes seve seve asker gönderir. Bu, şeref duyulacak bir şeydir. Vatana ihanet ise böyle bir durumda şerefin yitimi manasına gelir. Aka Gündüz bahsi geçen hassasiyeti çok güzel dile getirmiştir.

Ahmet Hidayet'in *Baba-Oğul* isimli hikâyesinde de benzeri bir durum söz konusudur. Halim Efendi kardeşine yazdığı mektuplarda önce oğlunun cepheden kaçışını ve isimlerini lekelemesini sonra da bu utancı kanı ile temizlemesini anlatır. Halim Efendi'nin oğlu Süleyman eşi Hati-

ce'yi bırakıp cepheye gitmek istemez. Babası duyduklarını içine sindiremez ve oğlunu önüne kattığı gibi askere göndermek için hükümet daire-sine götürür. Cepheye gidecek olan Halim Efendi'yi kendisine getirir:

“Biraz ferahlamıştım. Herkesin nasîbedar olduğu bir nimet-ten ben de hissemi alıyordum. Artık kasabadan bir harp ve kavga firarisinin zelil ve rezil pederi değil, vatan uğrunda feda-yi can için meydan-ı ma'rekeye gitmiş bir delikanlının müftehir ve mağrur ba-bası olarak gezecektim” (Ceyhan 2006: 254).

Oğlunu cepheye zorla da olsa gönderen Halim Efendi'ye cepheden kötü haberler gelir. Süleyman Kırkkilise muharebesine katılan taburundan firar etmiştir. Böyle bir utancı üzerinden atabilmek için Halim Efendi de cepheye gider ve tesadüfen oğlunu vurur. Süleyman cepheden kaçtıktan sonra pişmanlığını ve öldürdüğü Bulgarları anlatır babasına ve ismine sürdüğü lekeyi son nefesinde temizlemiştir.

Savaşın Cephe Gerisindeki Durumu

Cepheye asker gönderenler / asker bekleyenler / şehit haberi alanlar: Hikâyelerde cepheye düşmanla çarpışmaya gidenler kadar, onları cephe gerisinde bekleyenlerin sayısı da oldukça fazladır. İnsanların sahip olduğu milliyetçilik duygusu, vatan sevgisi cepheye gönderilen kişinin ardından büyük bir gurur ve mutluluk duyulmasına sebep olur. Cepheye gidenin ardından bakakalmak, onun yolunu beklemenin verdiği hü-zün, yaşanan şerefli duruşun her zaman gerisinde kalır. Evladını, eşini sa-vaşa gönderenler bunun haklı gururuyla yaşarlar; cepheden gelen şehit haberleri gururla karşılanır. Annelerin en büyük vasiyeti, evlatlarının canı pahasına da olsa mutlaka düşmanlardan intikam alınması gerektiğidir. Savaşa yani diğer bir anlamda bilinmeze aileden birinin gönderilmesi önemli bir olaydır. Gönderilenin ardından yaşanan maddi ve manevi bazı sıkıntılar baş gösterir; fakat bu durum hiçbir zaman şeref, vatanın ve namusun önüne geçirilmez; aksine şartlar ne kadar ağır olursa olsun her şeye göğüs gerilir, her türlü cefaya katlanılır. Çünkü söz konusu olan düşmana karşı savunulması gereken vatandır.

Cepheye asker gönderen annelerin, oğullarından haber almak için sabırsızlanması, haber beklemesi kimi zaman da oğullarının şehit haberinin gelmesi hikâyelere konu olur.

Nezihe Muhlis'in *Cenk Ninnisi* isimli hikâyesinde Hatice nine oğ-lunu Balkan Savaşı'na gönderir ve köyde gelini ile kalır. Onun en büyük arzusu oğlundan bir haber gelmesidir. Hatice ninenin isteği bir gün ger-

çekleşir; oğlu Mehmet'ten bir mektup alır. Mehmet mektupta yaralandığını ve babasının öcünü aldığını yazmaktadır.

Vasiyet ise Ercüment Ekrem tarafından kaleme alınmış bir hikâyedir ve bu hikâyede de oğlu savaşa gitmiş yaşlı bir anne vardır. Hafize nene, oğlu Mümin'e göndermek üzere yazdığı mektupta mutlaka Türklerin intikamını almasını ister oğlundan. Vasiyeti ise Mümin savaştan sağ dörnerse intikam fikrinden sapmaması ve etrafına bu fikri aşılmasıdır.

M(im) Tahir'in *Şehit Anası* isimli hikâyesinde Ayşe nene oğlu Mehmet'i cepheye gönderir ve şehitlik mertebesine erişirse sütünü kat kat helal ettiğini söyler. Ayşe nene uzun süre kendisinden haber alamadığı oğlunun şehit olduğunu duyunca gururlanır.

Evlatlarını cepheye gönderen ve onları gururla anan bir diğere anne Bâdi Nedim'in *Zeynep Hatun* isimli hikâyesindeki Zeynep Hatun'dur. İki oğlunu da cepheye gönderen annenin iki oğlu da -Nuri ile Ahmet Çavuş-şehit olur. Zeynep Hatun da diğere hikâyelerde yer alan anneler gibi şehit düşen evlatlarının ardından gururla bakar, metanetini korumayı bilir.

Kazım Nami'nin *Acaba Gelecek mi?* isimli hikâyesinde de bir anne iki oğlunu cepheye gönderir. Cepheye giden bir evlat Bulgarlar tarafından esir alınmış; belki de öldürülmüştür. Diğere evlat, okumuş öğretmen olmuş arkasında bir eş ve çocuk bırakmış olan, Ali'den ise hiç haber gelmemiştir. Memleketin müdafaasında düşmana karşı savaşan kahraman Ali'yi annesi mutlaka beklemeye devam eder.

Mustafa Nermi'nin *Bir Şehidin Kitabesi* isimli hikâyesinde şehit eşi dul Ayşe aç kalmamak, düşmana el açmamak için tarlasında gece gündüz çalışmış, vergisini ödemiş namusu ile oğlunu büyütmüş bir kişidir. Oğlu Mustafa'nın kaderi de babasına benzer; o da Balkan Savaşı'na gitmiş ve şehit olmuştur. Ayşe oğluna göndermek üzere mektup yazdığı sırada oğlunun şehit olduğu haberini almıştır.

Bu hikâyede cepheye sürekli asker gönderen köyün durumu çok çarpıcı ifadelerle tasvir edilmiştir:

“Çünkü, seksen yaşındaki topal ve çolak ihtiyarlar anlatıyorlardı ki: köyden çıkan genç, bir daha oraya dönmemişti. Her genç dul ana ölüm mektubu almıştı. Küçük köy dullarla, zavallılarla dolu idi. Orası da adeta asi kavimlerin “istihlâk”ı için açılmış bir zavallı asker fabrikası idi. Gençler, öleceklerini biliyorlarmış gibi, askere gitmeden evvel evleniyorlar, çocuklarını öksüz mini mini Türkleri, genç karularının aciz kolları arasında açılan hazin himayelere tevdi ediyorlardı.”(Ceyhan 2006: 69).

Memduh Şevket Esendal'ın *Veysel Çavuş* hikâyesinde savaşa giden Veysel Çavuş'tan başlangıçta mektup gelse de sonraları gelmemeye başlar. Ailesi ondan haber alamaz; savaştan dönen askerler arasında da olmadığını gören ailesi arkadaşlarından onun şehit olduğunu öğrenir.

Savaşın cepheye asker gönderenlerin üzerindeki etkisini barındırır Behrever'e ait *Bugünkü Elemim* isimli hikâye. Hikâyede anlatıcı, kardeşi orduya katılan ve onun yolunu bekleyen bir kişidir. Askerler önce Rume- li'nin yüksek dağlarındaki isyanları bastırmak için yola çıkmış; sonrasında başlayan savaşa dahil olmuşlardır. İlk günler konuşulan zafer haberleri yerini düşmanın lehine bir durum sergileyen haberlere bırakmıştır:

“En büyük harflerle altı yüz (!) senelik mefahir-i milliyenin- zeyl-i muzafferiyetinden bahseden gazeteler sustu. Kapı kapı dağı- tilan ilaveler neşredilmez oldu. Ve nihayet kemâl, âr, hayâ ile mağ- lubiyetten, askerin firarından, Yunan'ın Vardar Ovası'na kadar geldiğinden bahsedilmeye başlandı. Altı yüz senelik mefahirden göğsü kabararak, gözleri büyüyerek bahseden bir millet, altı yüz seneden beri beraber sürüklediği cehaletin kurbanı olmuş, kitab-ı mefahimi kapatmıştır” (Ceyhan 2006:119).

Bu büyük savaş ve yıkım karşısında herkes düşmanın kolaylıkla eline düşebilecek olan yakınıni aramaktadır. Hikâyelerin pek çoğunda gö- rülen geride kalıp eşini, çocuğunu, babasını bekleme durumu bu hikâye- nin çekirdek yapısında yerini alır: *“Mefahir-i milliyenin kapıları düşman süngüleriyle kapanırken herkes ferdî bir düşüncenin tesiri altında kaldı, babalar, çocuklarını; kadınlar kocalarını; çocuklar analarını aramağa başladılar...” (Ceyhan 2006:120).*

Edirne'den Bursa'ya ve *Şehit Evlatları* gibi hikâyelerde de eşlerini savaşa göndermiş, onlardan haber alamamış ya da eşleri şehitlik mertebe- sine ulaşmış kadınların varlığı söz konusudur.

Milliyetçilik ruhunu taşıyarak etrafına bu ruhu yaymaya çalı- şanlar/ intikam almak için yemin edenler: Cepheye gönüllü olarak ko- şa koşa giden, düşmanla kahramanca çarpışmaya hazır, ölümü seve seve kabullenen, düşmandan alınacak intikamı düşünen tüm askerler milliyetçi duruşun önemli bir cephesini oluşturur. Diğer bir cephe ise savaşa büyük bir mutlulukla oğlunu, sevdiğini, eşini gönderen insanlardır. Cepheye gi- denin ardından ne kadar kötü koşullarda kalınırsa kalınsın vatanın müda- faası her şeyin önüne geçer. Düşmanın muhakkak vatandan def edilmesi ve Türk'e yapılan zulmün intikamının alınması gerektiği hikâyelerde yer alır.

Mehmet Rifat'ın *Köylünün İntikamı* isimli hikâyesinde Balkan Savaşı'nı gören genç bir zabıt, ruhsal olarak çöküntü yaşamaktadır. Savaşın yarattığı tahribat onun hem vücuduna hem ruhuna yansır. Fakat çekildiği köşesinde bir köylü ile sohbet etme imkânı bulur. Köylünün ağzından birkaç sene evvel köylere yapılan düşman baskınını dinler. Komiteler köyü sarmış, samanlıkları yakmış, kadınları ve çocukları öldürmüştür. Dinledikleri karşısında genç zabıt intikam alma hırsıyla dolar: *“Oh!... Genç zabıt, şimdi bütün ıstıraplarını unutmuş, artık yaşamak istiyordu. Yaşayacak, hem de köylünün intikamını almak için yaşayacaktı”* (Ceyhan 2006: 138). Köylünün cephe gerisinde yaşadıkları zabıtın intikam duygu-sunu açığa çıkarır.

Bir Mahzun Askerin Tefekküratı'nda ise, Edirne'de savaş sırasında bir tepede hüznülenen genç zabıtın geçmişini özlemle andığı sırada, cepheye koşmak ve intikam almak için duyduğu isteği dile getirir: *“Balkanlarda icra olunan cinâyâtı işittikçe kin ve infial ile intikam almak için dişleri gıcırdadı; ilk top patlayışında o, hududa ve gür sesiyle maiyetine kumanda edecek, hatta ölünceye kadar çalışacaktı”* (Ceyhan 2006: 97).

Bir Şehidin Kitabesi isimli hikâyede Ayşe Türklük bilincine vâkıf vatansever bir anne olarak anlatılmıştır:

“Ayşe, şimdi paçavralar içinde inleyen solgun bir hayal idi. Bütün bu felaketlere büyük Türklük için katlanıyordu; genç kocası onu, Türklüğü kurtarmak, “Hakanlardan kalan büyük emeli” söndürmemek için yalnız ve aç bırakmıştı. Bugün de şahin bakışlı yavrusu Mustafa, imparatorların bile söndüremediği o büyük ve güneşli gayeye doğru koşuyordu; onun için çalışıyordu” (Ceyhan 2006: 69).

M(im) Ekrem'in *Bir Sual, Bir Ukde* isimli hikâyesinde İsmet ve Cevdet isimli arkadaşın cepheye gitmeden önce uyanan milliyetçilik fikirleri, cepheye düşmanla karşılaştıklarında perçinlenir. Gayrimüslimlerin yüzyıllardır bu topraklarda kendilerine tanınan ayrıcalığı neden önemsemeyip Türklere saldırmaya devam ettiklerini İsmet, düşman kuvvetlerine yazılmış notu okuduğunda tam olarak anlar:

“Kardeşler, zalim ve barbar Türklerin zincir-i gadr ve itisafından sizleri halas için silaha sarılarak, sizin için ölüme atılan hem ırk ve dininizin sizlerden yalnız temennisi şudur ki: nerede Türk, nerede onların dinine mensup ve âid adam, hayvan, hane, mal görürseniz onları öldürün, yakın ve zaptedin: Kardeşler!” (Ceyhan 2006: 185).

İsmet, okuduklarından hareketle önemli çıkarımlarda bulunur. Karşılaştıkları tüm bu davranışların sebebi “*yegâne hissiyat-ı menfurelerine sebep hiçbir şey değil, yalnız İslam ve Türk*” olduğu içindir. İsmet böylece düşmandan mutlaka intikam alınması fikrine ulaşır.

Ömer Seyfettin’in bir Ermeni gencinin hatıra defterinde anlatılanları kapsayan *Ashab-ı Kehfimiz* isimli hikâyede devletin parçalanmasına rağmen devam eden Osmanlılık fikrinin devamına karşılık Türklerde Balkan Savaşı ile ortaya çıkan milliyetçilik fikri görülür. Yaşanan olaylara adeta kulaklarını tıkayan, uyanan milliyetçilik fikirlerine gözlerini yuman ve hala Osmanlı fikrinden vazgeçmeyenler efsanevi yedi uyurlara benzetilirler.

Selanikli Ayşe Hanım isimli hikâyede Ayşe Hanım İstanbul’da yolda yürürken, Selanik’te Türklere saldıran Yunanlı manifaturacının kardeşinden alışveriş yapan Türk hanımları görünce başına gelenleri anlatır. Bu düşmanların ellerine geçen paralarla cephede askerlerimizi öldüren toplar, tüfekler, kurşunlar alındığını söyleyerek hanımların bilinçlenerek Türklere düşman olanlardan alışveriş yapmaması gerektiğini dile getirir:

“*Rumeli’de mahvedilen yüz binlerce Müslümanların, Türklerin buralara hiç haberi mi gelmemiştii? Bu İstanbul beyleri, hanımları hala zevklerinde, eğlencelerinde bu kadar hissizcesine nasıl devam edebiliyorlardı? Acaba bunlar ana, baba, oğul, kardeş yüreği taşıyorlar mı idi? Yoksa yürekleri taştan bile olsa, bir seneden beri Rumeli’nde akan kanlardan, yaşlardan biraz aşınmak lazımdı*” (Ceyhan 2006: 202).

Kimi zaman savaşın getirdiği felaketleri umursamayan, milliyetçilik ruhunu taşımayan ve yaşananlara kayıtsız kalanlar da hikâyelerde yer alır. Bu hikâyede de İstanbul’un savaşa karşı duyarsızlığı gözler önüne serilmiştir.

Maruz kalınan düşman zulmü ve zorunlu göç: Balkan Savaşı’nın sadece cephedeki durumunun değil, cephe gerisindeki durumunun da hikâyelere konu olduğu görülür. Savaş bir yandan cephede devam ederken diğer yandan köyler, evler, camiler yakılıp yıkılmış; insanlar öldürülmüş, işkencelere maruz kalmış ve buldukları yerleri zorunlu olarak terk etmişlerdir.

Bulgarlar ve Yunanlılar tarafından zulme maruz kalan Türklerin hem çektiği işkenceler hem de zorunlu olarak göç etme serüvenleri hikâyelerde en sık dile getirilen meselelerden olmuştur.

Türklerin maruz kaldığı her türlü kötülüğün hikâyelerde kimi zaman en ince ayrıntısına kadar anlatıldığı kimi zaman da ayrıntılara inilmeden kısaca bahsinin geçtiği söylenebilir. Yaşanan zulüm ve zorunlu göçün, birbirinden ayrı olarak ele alınabilecek olgular olarak görülse de, çoğu zaman hikâyelerde iç içe geçmiş olduğu görülür.

Gazzeli Cemal'e ait olan *Kanlı Sahifeler* isimli hikâye, bir Yunanlı zabitin hatıra defteri olarak kaleme alınmıştır. Bu Yunanlı zabıt tam bir Türk düşmanıdır. Önceleri ticaret ile uğraşırken daha sonra orduya katılmıştır ve cephe gerisinde türlü şekillerle Türkleri öldürmekten, onlara acı çektirmekten zevk almaktadır. Elleri düşen esir zabıtları öldürür, her gün bir uzvunu kesmek suretiyle işkence eder, onlarca neferi bataklığa atıp onların boğulmalarını izler. Türkleri öldürürken onların en zeki, en fatîh olanlarını seçmeye gayret eder. Bu yolla “*Türkiye zulmet-i cehl içinde kendi kendine munkarız olur. Onun enkazından da büyük Bizans doğar*” der.

Türklerin zorla Hıristiyanlaştırılması “*mutaassıp domuz Türklerin kafalarının kasaturalarla vücutlarından ayrılması*” da şanlı ve azametli bir zafer olarak nitelenir Yunanlı zabıt tarafından. Ve bu zabıt “*Türk namına eline geçenleri öldürmeyi bir vecibe-i medeniyet*” addeder.

Türklerin katli kimi zaman da gizlenir. Yunanlı zabıt bir doktorla dizanteri, tifo mikrobi kültürlerini bakkallara dağıtır ve Türklerin aldıkları erzaklara bir iki damla katılır. Bu yolla hastalıklar yayılır ve tedavi için hastalar başvurduğunda verilen ilaçlarla insanlar zehirlenmeye devam edilir.

Türk esirleri kışlalara toplanıp yakılır, camilere doluşan insanların sonu da aynıdır. Bu zabıt, Türk kadınlarının namusuna da göz dikmekten geri durmaz.

Köprülüzade Mehmet Fuat'ın yazdığı *Hicret Hikâyelerinden* isimli hikâyede oğlunu cepheye göndermiş Hüsrev Ağa'nın gelini ve torunu ile yaşadığı köye Bulgar çeteleri girer, her yeri yakıp yıkar; insanları öldürürler:

“Düşmanın geldiği söyleniyor, herkesi bir telaş bir korku alıyordu. Bir sabah tüfek sesleriyle uyandılar: vahşi Bulgar çeteleri kasabaya girmişti. Şimdi yağma başlamış, katiller meydan almıştı. Zorla evlere giriliyor kadınlar, çocuklar kılıçtan geçiriliyordu. Az zamanda her taraf kan içinde kalmıştı” (Ceyhan 2006:168).

Hüsrev Ağa'nın hanesinde de düşmanlar kıyıma devam eder; torunu ve gelinini öldürürler.

Ömer Seyfettin'in *Beyaz Lale* isimli hikâyesinde de Bulgarların mezalimi konu edilmiştir. Halka yapılacak zulmün planı düşman tarafından önceden yapılmıştır:

“Serez’de Türkler çok zengindirler. Şimdi bunların kaçamayanları toplanacak, evvela işkence ile kasalarındaki ve bankadaki paraları alınacak, sonra fidye gibi bütün mülkleri Bulgar mekteplerine verdirilecek, en nihayet hepsi vaftizlenip Hıristiyan yapıldıktan sonra öldürülecekti. Bu yarım saatlik bir işti. Lakin geriye güç bir iş kalıyordu. Şehirde en güzel Türk kızının hangisi olduğunu anlamak” (Ceyhan 2006:218).

Kadınlara yapılan saldırılar, hakaretler, işkenceler hikâyelerde belli bir yer tutar. Sadece *Beyaz Lale*'de değil başka hikâyelerde de Türk kadınlarının düşman askerler tarafından kötü emellerine alet edilmek istenmesi, kimi zaman türlü işkenceler yapılarak öldürülmesi yer alır.

Selanikli Ayşe Hanım isimli hikâyede Ayşe Hanım'ın evine giren düşmanlar uşağı öldürmüş ve Ayşe Hanım'a da tecavüze yeltenmiştir. *Kanlı Sahifeler*'de Müslüman kadınları muayene etme bahanesiyle çıplak soyanların yanı sıra Hakkı Behiç'in *Mesul* isimli hikâyesinde de eşi cephede savaşırken Bulgar zulmüne uğrayan Zeynep'in bir de düşmandan çocuğu olmuştur.

Düşman askerinin köyleri basması ile karşılaşılan durumların anlatıldığı bir diğer hikâye Köprülüzade Mehmet Fuat'a ait olan *Süngü Altında*'dır. Rumeli'nde Doksad köyüne baskın yapan düşman, köydeki tüm insanlara zulmeder. Falih Rıfkı'nın *Yanan Köy* isimli hikâyesinde ise köyleri düşman tarafından kuşatılan insanların yaşadıkları anlatılır. Öncelikle teker teker köyün çocuklarını öldürüp onlarla eğlenen düşmanlar köyü ateşe verirler.

Kazım Nami'nin *Acaba Gelecek mi?* isimli hikâyesinde de evin iki evladının cepheye gönderilmesinin ardından Edirne işgale uğrar ve evdekilerin başına türlü felaketler gelir. Evin evli kızı ve onun eşi ölür; evde yiyecek ekmek sıkıntısı baş gösterir. Edirne'nin içler acısı durumu da insanların gördüğü zulüm de bu hikâyede anlatılır:

“Nihayet bir gün mahalle aralarında “Gavur girdi” sesleri işitildi; herkes evlerine kapandı; ne olacağını kimse bilmiyor, korkusundan tir tir titriyordu. Birkaç gün bütün Edirne üzerinde öyle bir korku bulutu vardı ki, bütün Türkler başlarını kapıdan çıkaramıyorlardı. Sokakta geçerken keyif için öldürülenler, evlerinde yakalanıp işkenceler altında şehit edilenler; evleri soyulanlar, para-

ları çalınanlar, memeleri kesilenler, göz göre göre ırzlarına geçilenler pek çoktu. Sanki bir zebani ordusu cehennemden çıkmış, Edirne'nin içine yayılarak ölüm ve namussuzluk saçıyordu” (Ceyhan 2006: 173-174).

Necati Cumalı'nın *Arif Kaptan ile Oğlu* isimli hikâyesinde de düşmanların saldırdığı bir köy vardır. Yunanlılar halka saldırır, evleri bombalar ve yağmalarlar. Arif Kaptan'ın da kızı ile eşi bir bombanın düştüğü evlerinde can verir. Arif Kaptan ve oğlu Süleyman ise bu saldırıdan sağ kurtulmuşlardır: “*Arif Kaptan'ın yıkılan evinin ölen karısı ile gelinlik kızının acısı ile dağlanıyordu yüreği. Doğup büyüdüğü köyü yanmış yıkılmıştı. Yıkıntılar arasından inilteler geliyor, sokaklarda yakınlarının tanıdıklarının ölüleri yatıyordu” (Cumalı 1978: 122).*

Hikâyelere savaşın beraberinde gelen zorunlu göç, hem sahip olunan topraklardan kopmak zorunda kalan hem de bu sürgün esnasında türlü zulümlere maruz kalan insanlar aracılığıyla konu olmuştur. Felaketlerle örülü bu yolculuğun sonunda, varılan yeni yerde de sıkıntıların bitmediği, varılan yere bir türlü ait olamama ve hayatı devam ettirebilmek için zorluklara göğüs germek mecburiyetinde kalma durumu da bu yaşananların diğer cephesini oluşturmuştur.

Azmizade'nin *Samatya'da Bir Gece* hikâyesinde, hikâyenin anlatıcısı gece vakti yolda yürürken bir kandilin aydınlattığı kulübede bir kadınla çocuğunu görür ve onların göç hikâyelerine tanık olur. Bu kadın eşi, kızı ve oğlu ile kendi topraklarını terk etmek zorunda bırakılmış biridir. Bu göç esnasında da düşmanın saldırısına uğrar. “*Dedelerimizin kanlarıyla yoğrulmuş topraklardan kovulduk”* diyerek göç yollarında eşini ve kızını kaybeden anne geldiği İstanbul'da hayatta kalabilmek için oğlu ile dilenmek zorunda kalmıştır.

Müfide Ferit Tek'e ait *Edirne'den Bursa'ya* isimli hikâyede, savaşta eşini gönderen bir kadın Edirne'den (Kırkkilise bozgununun ardından) büyük göç kafilesine katılır. Bu hikâyede göç süreci en ince ayrıntısına kadar anlatılır. Evlerini, eşyalarını geride bırakan insanlar hayvan kokan bir vagona yerleştirilmiştir. Yol boyunca görülen manzaralar savaşın vahşetini ortaya koyar. Altı gün süren yolculuğun ardından İstanbul'a gelir göç kafilesi. Üç dört ay İstanbul'da otelden otele dolaşarak geçen zamanın ardından, kadın, yanındaki arkadaşlarının da teşvikiyle Bursa'ya gitmek üzere vapura biner. Vapurda da pek çok zorlukla karşılaşılır.

Göç edenler Bursa'da çadırlara yerleştirilmiştir. Çadırlarda kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan bu insanların eşleri, çocukları, damatları hepsi cepheye koşmuştur. Evinde köyünde barınamayan, düş-

man askerinden kaçan geride kalan anneler ve çocuklar da oradan oraya sürüklenmiştir. Yollarda geçen zamanda çocuklara bakılamamış ve çocuklar hastalıktan korunamamıştır. Cepheadeki erkek hem gurur kaynağı olmuştur hem de geri dönmesinin imkânsızlığı duygusu geride kalanların içine işlemiştir.

M(im) K(ef) imzalı *Yusuf'un İntikamı* isimli hikâyede göç sırasında Bulgar katliamına tanık olan çocuğun, sonradan ailesini yok edenlerden intikamını alması konu edilir. Kırkkilise'de bozguna uğrayarak geri çekilen Türk askerinin karşısındaki düşman askerleri –Bulgarlar- memleketin içlerine doğru saldırmaktadır. Bu saldırıdan kurtulmak için Babaeski civarındaki aileler de yanlarına birkaç eşya alarak göç hazırlığı yapar. Evlerini, eşyalarını, geçmişlerini, topraklarını geride bırakarak zulümden kurtulabilmek için bilinmeyene doğru gitmek zorunda kalan insanlardır göçmenler:

“Bunca senelik bir ailenin mevcudiyet-i maddiye ve maneviyyesinin bakkiye-i hazin makamında araba tekerleklerinden hazin hazin gıcirtılarını çıkartarak ağır ağır avludan çıktı. Bir çaryek evvel kimseler olmayan sokak, her hane avlusundan çıkmakta olan arabalar hayvanlarla büyük bir kervan mahalli şeklini almış idi. Hiçbir kimsede ses seda yok idi. Yalnız hazin hazin hıçkırıklar arabalar içinden işitiliyor idi” (Ceyhan 2006: 149).

Göç yoluna düşmanların zulmünden kurtulmak için düşünse de Yusuf'un ailesi yolda baskına uğrar. Üç arabada bulunan insanlar vahşice katledilir. Bu katliamdan sadece Yusuf ve Yusuf'un annesi arabanın altına saklandıkları için kurtulur:

“Üç araba içinde dolu olan çoluk çocuk müdafaa ve muhafazaları olan bu beş erkeğin bu surette şehit edilmesi üzerine zabitan verdiği işaret, çıkardığı müstekreh bir kahkaha ile beraber kırk elli asker beygirlerinden atlayıp aç kurt gibi arabalara saldırdılar. Kadınların, çocukların feryat ve figanı, vâveylası tahammülün haricinde bir hâl-i ciğer-süz idi. Fakat kana susamış olan o canavarlar katiyen müteessir olmuyorlar idi. Arabadaki kadınları saçlarından çekerek yere indiriyorlar o anda kah kılıç ile kah rovelver ile neresine rast gelir ise vurarak itlaf ediyorlar idi. Çocuklar bile bu kıtalden kurtulamıyor idi. Yusuf ile anası dehşetlerinden dilleri tutulmuş bir halde nefes bile almaksızın bu hale bakıyorlar idi” (Ceyhan 2006: 151).

Mahmut Özbay'ın *Kınalı Bozgununda* isimli hikâyesinde savaşın başlamasından sonra Kınalı'ya göç eden Hasan Efendi'nin ailesinin göç sü-

reci anlatılır. Göç yollarında düşmanın saldırısına uğrarlar; vardıkları yerde Türklerin yenildiğini ve toprakların Sırp, Yunan ve Bulgarlar arasında paylaşılmış olduğunu öğrenirler. Ailesi geldikleri yere tekrar yollar; fakat geri dönülecek yerin Yunanlıların elinde kaldığı ve yakıldığı haberini alırlar. Vatan toprağının elden çıkması ile insanların yersiz yurtsuz kalması, ne denli zor koşullarda olursa olsun, insanları göç etmeye zorlar.

Refik Halid'e ait *Gözyaşı* isimli hikâyede de evin hizmetçisi Ayşe, Balkan Savaşı'nda yaşadıklarını anlatır. Savaşın başlamasıyla Ayşe, çocuklarını da yanına alarak düşmandan kaçmak için evini terk edenler arasında yerini alır:

“Balkan Savaşı kopunca, hududa çok yakın olan köyde, bir akşamüstü şu korku yayılmış: Düşman geliyor! Müslüman erkeği süngüleyecek ve Müslüman kadını kirletecek. Bütün köy halkı mal, mülk ne varsa bırakıp kaçmaya karar veriyor; bir anda at, öküz, araba, kaçış için ne taşıt varsa hepsi hazır oluyor” (Karay ? : 34).

Düşmanın gelişinin büyük bir korku ve paniğe yol açması savunmasız halkı göçe zorlamıştır. Düşmanın cepheden memleketin içlerine doğru girmeye başlaması evlerin, köylerin, camilerin tahribatından, insanlara ve hayvanlara yapılan zulme ve bunun beraberinde getirdiği zorunlu göçe neden olmuştur. Bu hikâyede de Ayşe düşmandan kaçıp kurtulmak adına düştüğü yollarda çocuklarını teker teker kaybederek büyük bir felakete uğrar.

Yunanlıların ve Bulgarların Türkler Hakkındaki Fikirleri

Balkan Savaşı'nı konu alan hikâyelerde düşman sadece cephede savaşırken değil, cephe gerisinde kalan halka yaptıklarıyla da yer alır. Türklere yapılan zulmün ve duyulan nefretin altında ise Türk düşmanlığı gösterilir. Türklerin imparatorluğun çatısı altında yüzyıllarca –ayrım gözetmeksizin- birlikte yaşadığı Yunanlıların ve Bulgarların Türklere karşı olan tavrı, düşünceleri hemen her hikâyede kendini gösterse de kimi hikâyelerde (sayıca az da olsa) bu tavrın özellikle ortaya çıkarıldığı görülür.

Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken hikâyelerden biri Gazzeli Cemale'e ait *Kanlı Sahifeler*'dir. Bu hikâyede Yunanlı zabıt, Türklerin savaş koşullarında ne denli bilinçlendiğine hayret eder. Türklere hırslanıp orduya katılmadan evvel ticaret ile uğraşan bu zabıt, Türklerin Balkanlardaki durumunu değerlendirerek iktisadi savaşa da başladıklarını hırsıyla an-

latır. Önceleri Müslüman mahallesindeki bakkalların, kasapların ve tüm ticarethanelerin Yunanlıların elinde olmasına rağmen, zamanla mahvolduklarını, onların yerine Müslüman ve Türk şirketlerin var olduğu gerçeğini; Türk milletinin asırlardan beri yakalandığı müzmin maraz hırs ve cehli, nargile, çubuk helvasını terk ederek uyandığını dile getirir. Türkiye bu Yunanlı zabitin gözünde, daima fayda sağlanacak bir av konumundadır; fakat Türklerin milli bilince doğru ilerleyişleri bu faydalanmayı mümkün kılmaz:

“Türkiye, fakirlerimiz için bir servet, zenginlerimiz için bir tarla. Hiçbir sanat, meslek sahibi olmayan bu Yunanlılar burada bir şey yapmasalar bile hırsızlıkla zengin olurlar. Bu menba’-ı fey-yaz, bu ebedi hazine eyvâh, bizim için kuruyor. (...) Türkün ömründe hatırına, hayaline gelmeyen milliyet hissi, ruhunda doğuyor. Bu gidişle inbisât ede ede bizi adaların yalçın kıyılarına, sünger saydı için Mora’nın korkunç sahillerine fırlatacak Ya Rabbi ne deşet?” (Ceyhan 2006: 156).

Yunanlı zabitin ve çevresindekilerin Türkleri ticari hayattan atmak için kullandıkları türlü iftiralara rağmen, Yunanlı zabit ticarethanesini batmaktan kurtaramaz ve orduya katılma kararı alır. Yunanlılar arasında yaygın olan düşünce *“Türklerle muharebenin katî ve muhakkak olduğudur.”* *“Domuz genç Türkler!”* diye seslenerek *“Sizi boğazlamak için kasatura biliyorum.”*, *“Jön Türkler! Sizi diri diri ateşe atacağım, aleyhimize söz söyleyen dillerinizi bize buğz ve adavet gizleyen yüreklerinizi parçalayacağım.”* gibi ifadeleri dilinden hiç düşürmeyen zabit, eziyet ede ede Müslüman öldürmenin kendisine nasip olup olmayacağını sorar. Yunanlı zabitin Türkleri öldürme, onlara türlü eziyetler etme fikrini açığa çıkaran bu gibi cümleleri tüm hikâye boyunca devam eder.

Türlere karşı nefret dolu davranışların sadece askerlere mahsus olmadığını, aksine her yerde Türklerin aşağılanmaya maruz kaldığını hikâyelerde de işlemiştir yazarlar. Ömer Seyfeddin’in Türklerin açıkça aşağılanışına yer verdiği *Mehdi* isimli hikâyesinde trene sonradan binen bir Rum’un trendeki Türkleri aşağıladığı, onlarla bir arada bulunmak istemediğini dile getirdiği, içtiği sigaranın küllerini bir arada bulunduğu Türklere fırlattığı ve Türklüğe karşı ağza alınmayacak küfürlerle dolu bir şarkı söylediği görülür.

Türkoğlu imzalı *Kırk Paranın Tarihi* isimli hikâyede ise Türklere de mal satan bir gayrimüslimin dükkânına girerek para toplayan kişi amacını *“Türklerin zulmünden, barbarlığından kurtulmak için can veren kardeşlere yardım!”* cümlesi ile dile getirir. Yüzyıllar boyu bulunduğu

bölgedeki hiç kimseye zarar vermemiş, herkesin kendi geleneği göreneği, dili ve dini ile yaşamasına hoşgörüle yaklaşarak müsaade etmiş olan Türkler, Balkan toprakları üzerine oynanan oyunların ardından, acımasız, kıyım yapan, barbar, yakıp yıkan insanlar olarak nitelenmiştir. Türklerin öldürülmesi için gayret sarf edilmiştir. Türklere ve Türklüğe nefreti çoğaltmak adına, onlar hakkında ortaya atılan en çirkin ithamların boş laflar olduğunu Memduh Şevket'in *Korku* isimli hikâyesinde arkadaşı Velika'ya mektup yazan gayrimüslim bir genç kız yaşadıklarından hareketle anlatır. Sinver'den Türkiye'ye geçmek üzere yola çıkan dört beş kişinin içinden bir genç kız Türk askerine yakalanır. Kız, Türk askerinden korkmasına rağmen ondan etkilenir ve zamanla kendisine bir kötülük yapmayacağını anlayarak korkusunun gereksiz olduğuna hükmeder. Türklerin ne kadar nazik, mert ve vatansever olduğunu görür. Bu vatanseverliğin karşısında kendi konumundan utanır:

“Ancak, yirmi üç, yirmi beş yaşında kadar sanırım. Onun gibi bir insanın böyle dağ kadar neferler arasında oturmaya katlanıp kendi vatanını, kendi yurdunu beklediğini düşündüğüm zaman Velika'cığim günah da olsa, itiraf ederim ki, kalbimde bir acı duydum ve utandım. Onun karşısında, insanları kurtarmak için uğraşan bir kahraman halinde değil, başkasının bahçesine girmiş bir hırsız halinde kaldım. Başımı eğdim.(...)Benim ise içimde derin bir korku var. Burası bütün Sinver'de gördüğüm gibi genç zabitlerle doludur ve bunlar, inan ki Velika'cığim vatanlarını bizim sandığımızdan daha çok seviyorlar, saklıyorlar” (Ceyhan 2006: 46).

Hikâyelerde, azınlıkların gösterdiği Türk düşmanlığı, hem yaptıkları zulümler, hem de Türklere karşı geliştirdikleri ve her fırsatta dile getirmekten zevk aldıkları, nefret dolu söylemleri ile yer almıştır, denilebilir.

SONUÇ

Balkan Savaşı, edebiyatımızda diğer türlerde olduğu gibi hikâyelerde de (II. Meşrutiyet dönemi Türk hikâyesi içinde ve sonraki dönemlerde) konu olmuştur. Hikâyeleri tasnif için kullanılan başlıklardan hareketle bazı değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Hikâyelerde, en çok vatan sevgisi ve vatani koruma sorumluluğu ile Türklerin gördüğü zulüm ve bunun yanı sıra savaşla gelen zorunlu göç yer alır. Türk düşmanlığı pek çok hikâyede kendini hissettirmesine rağmen birkaç hikâyede özellikle bu durumun işlenmiş olduğu görülür. Evlatlarını vatani için feda eden anneler, canını vatanına seve seve bağışlayan askerler, cephe gerisinde daima düşmana karşı kenetlenmiş duran halk, vatan sevgisi etrafında birleştiril-

miştir. Savaş sırasında yaşanan her şey, çoğu hikâyede, en ince ayrıntısına kadar yazılmıştır. Burada yaşanan tarihi gerçekliğin, yaşanan acıların kayıt altına alınmak istenmesi durumu söz konusudur. Böylelikle edebi eserlere yansıyan geçmişin, tarihe olan katkısından bahsedilebilir.

Balkan Savaşı'nı ihtiva eden hikâyelerin temelinde yatan, milliyetçilik fikridir. 1911 yılında Genç Kalemler dergisi ile Ömer Seyfettin'in başlattığı Yeni Lisan hareketi devrin içinde bulunduğu koşulları da yansıtarak Ziya Gökalp ile Türkçülük fikrine gidişin yolunu açmıştır. Balkan Savaşı ise Türkçülüğün karşısında yer alan Osmanlılık fikrinin yok olmaya başlamasının en önemli nedenlerinden biri olur. Hikâye yazarları da bu savaş devrin fikrî yapısını yansıtacak şekilde hikâyelerinde kullanır.

Türklük bilinci ve Türk milliyetçiliğini hikâyelerinde sıklıkla ve en güzel işleyen yazarlardan ikisi Ömer Seyfettin ve Aka Gündüz (Enis Aveni)³'dür. Türk milletinin uyanışını, içinde bulunduğu zor durumu hikâyeler aracılığıyla dile getiren pek çok isim olmasına rağmen, bu iki yazar hem yazdıkları hikâye sayısı hem de hikâyelerinin niteliği ile II. Meşrutiyet devri hikâyesi içinde de çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bu incelemede ele alınan otuz iki hikâyenin yazarları çeşitlilik gösterir.

Bu çeşitlilik devrin bir özelliği sayılabilir. Hikâyelerin yazılış yılları incelendiğinde ise 1913- 1914 yıllarında belirgin bir yoğunluk söz konusu iken, 1950'li yıllardan sonra da –az da olsa- Balkan Savaşı ile ilgili hikâyeler yazıldığı görülür. Hikâyelerin yer aldığı yayınlar ise Tanin Gazetesi, Türk Yurdu, Halka Doğru, Rûbab, Donanma, İkdâm, Tasvir-i Efkâr ve Servet-i Fünun gibi dergileridir.⁴Balkan Savaşı Türkler için, bir yandan beraberinde millet olma bilincini getirirken diğer yandan acı ve sıkıntı getirmiştir. Türk tarihinde çok önemli bir yere sahip olan bu savaş pek çok yönüyle hikâyelerde yerini almıştır.

³ Aka Gündüz'ün Türklük bilincine kavuşmasına dair anlattığı hatıra:

“Beni milliyetçi eden bu güzel Bulgar kızdır. Ben onun sayesinde milliyetçi bir muharrir, has Türkçe yazmaya uğraşan bir insan oldum” diyen yazar, ona tesir eden bu küçük kızla olan bir hatırasını anlatır:

Bir gün herkes çay kenarında toplanmış havaya baktıyordu. Sevgilimle beraber biz de git-tik. Ne var? Dedik. Gündüz havada bir yıldız görünüyor, dediler. Güzel Bulgar kıızı el-lerini çırparak oh, oh; diye sevindi. Neye seviniyorsun, dedim?

-Ben mi, dedi. Ne zaman güpegündüz havada bir yıldız görünmüşse, çok sürmez Türklerin başına bir felaket gelir. Ona seviniyorum..

O anda o yıldız cüssesiyle, bütün ateşten savleti ile beynime indi ve o saniyeden itibaren Osmanlılıktan Türklüğe avdet ettim (Doğan 1989: 8-9).

⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Ceyhan 2009.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan(1990),*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- CEYHAN, Nesime (2006), *Balkan Savaşı Hikâyeleri*, Selis Kitaplar, İstanbul.
- CEYHAN, Nesime (2009), *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi (1908-1918)*, Selis Kitaplar.
- CUMALI, Necati (1978), *Makedonya 1900*, e Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞIN, Sabahattin (1998), “Ömer Seyfettin’in Eserlerinde Balkanlar”, *İkinci Uluslar arası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu*, 27-29 Ekim, İzmir.
- ÇETİŞLİ, İsmail (1990), “Memduh Şevket Esendal’ın Bulgar Zulmünü Anlatan Hikâyeleri”, *Türk Kültürü*, S. 321, Ocak, s.16.
- DOĞAN, Abide (1989), *Aka Gündüz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DUMAN, Haluk Harun (2005), *Balkanlara Veda –Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913)*, Duyap Yayıncılık, İstanbul.
- HALAÇOĞLU, Ahmet (1990), *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Bayram Kodaman), Ankara.
- KARAL, Enver Ziya (1988), *Osmanlı Tarihi*, C:VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAY, Refik Halit (t.y), *Gurbet Hikâyeleri ve Yer Altında Dünya Var*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KÜÇÜK, Cevdet (1991), “Balkan Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.5, İstanbul.

